

Pavel HOLUB, Pacovská městská kniha z let 1475-1683.

Diplomová práce na katedře pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2012

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

Oponentský posudek:

Doc. PhDr. Ludmila Sulitková, CSc., katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Diplomant Pavel Holub si jako téma své diplomové práce vybral diplomatickou-obsahovou analýzu nejstarší dochované městské knihy z Pacova z let 1475-1683. I když jmenovaný už má jako pracovník Státního okresního archivu v Pelhřimově (organizační složka Moravského zemského archivu v Brně), kde je předmětná kniha v rámci fondu města Pacova uložena, s hodnocením a popisem archiválií své zkušenosti, je zapotřebí předeslat, že v případě nejstarší Pacovské městské knihy jde o jednotlivinu komplikovanou, která se, jak vyplývá z textu práce, doslova vzpírá jednoznačné kategorizaci. Kniha obsahuje jen několik málo zápisů ryze pamětní povahy (a také v jejím vlastním textu se tento přívlastek objeví jen v jednom případě), takže ji nelze jednoznačně klasifikovat jako knihu pamětní. Sám diplomant si je této skutečnosti dobře vědom, ale jelikož knihu objektivně nelze zařadit do jakékoli jiné kategorie městských knih, přiklonil se ve svém výkladu k jejímu označování jako knihy pamětní. Odůvodnění zřejmě spočívá i v tom, že časově navazující kniha, která má podle názvu do jisté míry obdobný charakter, už je *verbis expreis* jako *kniha srovnání pamětí při úřadu purkmistrovském ...* nazvána.

Z důkladného diplomantova obsahového rozboru objemné knihy (522 folií) tak vyplývá, že kromě pamětních záznamů jsou zde obsažena městská privilegia, záznamy týkající se městského hospodářství, městské správy v užším slova smyslu (obnovy městských rad a unikátní instrukce pro městské úředníky ad.), ale také četné zápisy ze soudní působnosti městské rady, a to jak v oblasti sporného, tak i nesporného soudnictví. Dospět ovšem k tomuto základnímu rozřídění zápisů knihy nebylo pro diplomanta vůbec jednoduché, neboť kniha nejenže byla vedena po dlouhá dvě staletí, ale záznamy v ní navíc nebyly řazeny ani věcně ani chronologicky. Dalším velmi omezujícím faktorem

pro posouzení knih v širším kontextu agendy pacovské městské kanceláře byla skutečnost, že pojednávaná kniha představuje jednu z mála písemností městské provenience, které zůstaly zachovány po katastrofálním požáru města v roce 1727. A tak diplomant, který si ve vztahu se zkoumanými typy zápisů v městské knize kladl snad všechny otázky, které přicházejí v úvahu, musel rozšířit svůj badatelský zájem i na fondy jiných archivů, v nichž doufal nalézt v příslušných souvislostech v tam zachovaném materiálu alespoň jistou oporu (tak v Národním archivu v Praze ve Staré registratuře ověřoval stavu dochování městských privilegií, studoval zde spisové materiály týkající se vztahu města k vrchnosti, jakož i relevantní část zemských desk a svobodnických knih, ve Státním oblastním archivu v Třeboni studoval fond Černínské ústřední správy pro ověření fungování vrchnostenské kanceláře z období, kdy Pacov vlastnil Jan starší Černín z Chudenic a v Archivu národního muzea v Praze materiál k Pacovu ze Sbírkky F). Jak P. Holub naznačuje v úvodu své práce, pro zodpovědné posouzení charakteru zápisů si musel vytvořit vlastní, výstižnou a sjednocující terminologii a aby byl schopen lépe rozlišit, jakou návaznost mají jednotlivé, obsahově promíchané části knihy, využil rovněž výpočetní techniky. Volil počítačovou aplikaci excel, jež mu umožnila na základě regestů jednotlivých zápisů vygenerovat textové soubory v chronologickém pořádku vzniku. V této souvislosti mne však překvapuje, jak ještě naznačím níže, že se současně diplomant neopíral o výsledky paleografického rozboru knihy.

Gros práce tak představuje vyhodnocení diplomaticko-obsahového rozboru předmětné knihy, jemuž je předaslán Úvod. Ten je poměrně rozsáhlý – obsahuje jak zhodnocení relevantní literatury a využitelných pramenů (z mateřského archivu ještě dvou zachovaných dobových pacovských městských knih, totiž knihy sirotčí a knihy počtů a také dobových cechovních písemností), tak také zdůvodnění využití výpočetní techniky, přičemž dále následuje přehledný nástin majitelů panství a práv a privilegií udělených Pacovu v 15.-17. století jako nutná základna pro zodpovědné posouzení zápisů zkoumané městské knihy v potřebných souvislostech. Jelikož úvod představuje řádově třetinu rozsahu práce, určitě by pro jejího čtenáře bylo instruktivní, kdyby byl v obsahu ještě na tyto podkapitoly rozčleněn.

Vlastní obsahovo-diplomatická analýza zápisů knihy, které v dalším textu diplomant člení podle zjištěných typů zápisů, byla bezesporu velmi náročnou prací, přičemž je chvályhodné, že zápisy určitého obsahového typu hodnotí diplomant v dobových historických, respektive i historiografických souvislostech. Ačkoli P. Holub sám uvádí, že z hlediska komparatistiky nevyužíval záměrně literatury k moravským městům a tím méně k městům královským jako organismům jistě svým potenciálem s menším vrchnostenským městem nesouměřitelným, přece jen by zejména v souvislostech výzkumu městské kanceláře a fungování městských soudů (využívání smírčího řízení, osobní reversy provinilců, otázky disciplinace) měly podobné komparatistiky s Brnem, kde v tomto ohledu bylo vykonáno nejvíce výzkumů, své místo, byť by posloužily jen k prokázání, v jakých ohledech se praxe v menším

vrchnostenském městě odlišovala). K obnovám městských rad postrádám v pozn. 256 (s. 62) k českým městům specializované studie Marka Ďurčanského.

Neméně záslužné je, že se diplomant skutečně každému typu zápisů kvalifikovaně věnuje i po stránce diplomatické, tedy co do jeho stylistické stavby neboli formuláře. Posouzení zápisů „pamětní“ knihy z obou hledisek mu pak dovoluje také hledat odpovědi na otázky po vztahu zkoumané knihy k oněm dalším dvěma zachovaným, výše zmíněným pacovským knihám a kvalifikovaně dovozovat, že přinejmenším od sklonku 16. století musely být v Pacově vedeny kromě těchto specializovaných knih počtů a knih sirotčích také knihy pozemková (nazývá ji purkrechtní), knihy evidence obecního jmění, případně zápisů ze zasedání městské rady a také různé knihy soudní pro spornou i nespornou agendu (například knihy kšaftů). Rozhodování představených poddanského města se samozřejmě také prolíná s vůlí vrchnosti (což se dalo konkrétně dovést jejími nařízeními či zásahy do řešení sporných případů apod.), takže diplomant oprávněně navozuje také otázku po vztahu městské a vrchnostenské kanceláře.

Co se týče rozboru jednotlivých věcných skupin zápisů, nelze vznést k provedenému rozboru nejmenších výhrad. Problematictější je ovšem situace s tzv. diplomatickým rozbořem celé knihy, jehož integrální součástí by měla nepochybně být i paleografická analýza (analýza stylu a písma je stejně jako u listin nezbytná rovněž u městských knih - viz zejména klasická studie Jiřího Pražáka k diplomacie městských knih), která by navíc v případě traktované knihy byla velmi prospěšná pro přesnější chronologické zařazení jednotlivých jejích částí (čili nejen podle datace vlastních dokumentů, ale také podle charakteru a časové doložitelnosti té které písmařské ruky). Dílčí postřehy k písmařům sice P. Holub uvádí, neskládají ale celkový obraz. „Rezignace“ na uvedení výsledků paleografické analýzy vyplývá zřejmě ze skutečnosti, že tato už byla jednou provedena, to se ale čtenář dovidá jen z jedné věty v závěru práce (navíc v úvodu P. Holub při charakteristice předmětné práce diplomanta Ladislava Pecháčka pouze připomíná, že L. Pecháček srovnával pacovskou knihu s pelhřimovskou o jím provedeném paleografickém posouzení pacovské knihy se vůbec nezmiňuje). Celková charakteristika typů písma a zjištěných písmařských rukou, respektive jejich ztotožnění s konkrétními osobami, měla ovšem být rozhodně v rámci vnějších znaků knihy zohledněna a mělo zde zaznít, zda se P. Holub s předchozími určeními písmařských rukou jednoznačně ztotožňuje.

Podobně zůstává nejasné, proč P. Holub nepojednal důkladněji v knize obsažené unikátní instrukci pro činnost městského písmaře z roku 1590, když sám uvádí (s. 60), že obsahovala i ustanovení o „typologii písemností, pracovní náplni a postupu úřadování v městské kanceláři“, stejně tak jako peněžní ohodnocení činnosti městského písmaře. Z úvodu sice vyplývá, že se jí zabíral již na počátku 20. století Ferdinand Pakosta, to však nic nemění na skutečnosti, že by její obsah neměl být v souvislostech rozboru „pamětní“ knihy více reflektován. Tím, že diplomant neuvádí výsledky paleografické analýzy celé knihy a neseznamuje zájemce podrobněji s předmětnou instrukcí, zeslabuje své tvrzení (s. 5), že se mu podařilo „objasnit činnost městské kanceláře“.

IV

Jisté nesrovnalosti shledávám také tam, kde P. Holub dovozuje, od kdy se v Pacově dá shledávat nová funkce vrchnostenského rychtáře – zatímco z formulace na s. 66 vyplývá, že se tak stalo k roku 1630, na s. 64 se naznačuje, že vrchnostenský rychtář už byl zmíněn v souvislosti s obnovou městské rady v letech 1615-1616, ovšem na s. 72 je explicitě uveden roku 1613, a to právě s odvoláním na zápis o obnově městských rad, na nějž se však nečiní poznámkou příslušný odkaz.

Také nerozumím tomu, proč P. Holub mluví na několika místech o městském registáři (s. 102, 124, 127 ad.), když evidentně má na mysli registra jako vnitrokancelářskou pomůcku pro evidenci vydaných písemností.

Určitě by se také z knihy dalo více vytěžit pro náboženskou atmosféru ve městě (různé typy přísah městských úředníků, sňatek cetorazského faráře s dcerou městského písaře) a hlubšího zamyšlení by si také vyžadoval chod městského soudu - o něm se sice např. na s. 89, 90, 93 P. Holub explicitě zmiňuje, nepokusil se však rozkrýt, jakou roli na něm mohl sehrávat městský rychtář, jehož „služební“ přísahu navíc výše uvádí.

Je jistě vítané, že P. Holub, jak v úvodu naznačuje (s. 16), miní celou knihu zpřístupnit v budoucnu v samostatné edici. V této souvislosti uvádí, že se rozhodl pro transliteraci (proč? Raně novověké knihy se kromě speciálních účelů transkribují; postupoval-li by P. Holub tak, jak uvádí přepis jistého dokumentu v pozn. 50 na s. 20, pak by to rozhodně kvalifikovaná transkripce nebyla).

Zbývá mi už na závěr jen několik málo otázek: 1) jak diplomant chápe dobovou formulaci, že městský písař Martin Písecký byl svobodnou osobou (snad jako měšťan královského města?), 2) jak by vysvětlil, co to byl „hodinář“, na nějž se kromě zvonu mělo zvonit při svolávání poddaných na robotu (s. 59), 3) jak by převedl údaj z celého orloje v souvislostech s nočními policejními povinnostmi rychtáře na dnes adekvátní večerní hodinu (s. 71).

Přes vznesené připomínky je zřejmé, že diplomant prokázal náležitě schopnosti při rozboru nejstarší zachované městské pacovské knihy a při zhodnocení její funkce (včetně náležitého využití výpočetní techniky). Přínosné rovněž je, že se text snažil doplnit ilustrativními grafy, popřípadě dalšími instruktivními náčrtý (rozlohy panství apod.).

Diplomovou práci Pavla Holuba proto jednoznačně doporučuji k obhajobě a navrhuji, aby byla ohodnocena ještě stupněm **výborně**.

V Praze dne 23. ledna 2012

Ludmila Sulitková

